

معرفت شهودی

از دیدگاه امام خمینی (س)

احمد ضرابی

سرشناسه: ضرابی، احمد، ۱۳۳۸ -

عنوان و نام پدیدآور: معرفت شهودی از دیدگاه امام خمینی (س) / احمد ضرابی.

مشخصات نشر: تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، مؤسسه چاپ و نشر عروج، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری: س، ۴۰۱ ص.

شابک: 4 - 143 - 212 - 964 - 978 - ISBN

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۳۹۷-۴۰۱؛ همچنین به صورت زیرنویس. نمایه.

موضوع: خمینی، روح‌الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹-۱۳۶۸ - -

نظریه درباره عرفان / عرفان.

شناسه افزوده: الف. مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، پژوهشی. مؤسسه چاپ و نشر عروج.

رده‌بندی شنگره: ۵۷ م ۴ / ۵ / ۱۵۷۴ DSR

رده‌بندی دیویی: ۹۵۵ / ۰۸۴۲

شماره کتابشناسی ملی: ۲۲۲۷۳۰

کد / م ۲۵۹۱

مؤسسه چاپ و نشر عروج

معرفت شهودی از دیدگاه امام خمینی (س)

نویسنده: احمد ضرابی

ناشر: چاپ و نشر عروج (وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س))

چاپ اول: ۱۳۹۰

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۷۵۰۰ تومان

• خیابان انقلاب، بین ۱۲ فروردین و فخر رازی، فروشگاه مرکزی، تلفن: ۶۶۴۰۴۸۷۳ - دورنگار: ۶۶۴۰۰۹۱۵

• خیابان انقلاب، تقاطع حافظ، فروشگاه شماره ۱، تلفن: ۶۶۷۰۱۲۹۷

• مراکز پخش: خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای زاندارمری، فروشگاه شماره ۲، تلفن: ۶۶۹۵۵۷۳۷

• حرم مطهر حضرت امام خمینی (س)، ضلع شمالی، فروشگاه شماره ۳، تلفن: ۵۵۲۰۳۸۰۱

• کلیه نمایندگیهای فروش در استانها

نشانی الکترونیکی: pub@imam-khomeini.ir

فهرست مطالب

أ	مقدمه ناشر
ج	پیشگفتار
ز	مقدمه
ح	امام خمینی و عشق فطری
ک	اگر فلسفه و عرفان نباشد
ل	سر فصل‌ها

فصل اول: آشنایی با کلیات عرفان اسلامی

۳	تعریف عرفان
۵	موضوع عرفان
۶	خاستگاه عرفان اسلامی
۱۰	مسائل عرفان اسلامی
۱۳	نیاز به علم عرفان
۱۸	باورهای عارفان

۲۰	زبان عارفان
۲۴	هدف عرفان
۲۶	توحید عارف
۲۸	عرفان و اخلاق

فصل دوم: ماهیت معرفت شهودی

۳۳	تعریف کشف و شهود
۳۵	تفاوت علم و معرفت
۳۹	معرفت شهودی چرا؟
۴۵	طلیحه شهود
۵۳	عارف شاهد
۵۷	مراتب کشف
۶۴	منازل و مقامات

فصل سوم: ماهیت عرفان در قرآن، روایات، ادعیه و مناجات

۷۷	ماهیت عرفان در قرآن
۸۰	چشم قلب
۸۲	مشاهده ملکوت آسمان و زمین
۸۵	رؤیت خدا در ظاهر و باطن جهان
۸۶	نظر به قیامت
۹۱	نور مؤمنان
۹۲	شهود مقربین
۹۲	صاحب‌دلان
۹۳	امید امیدواران
۹۴	جنت شهود
۹۵	ساجدان در شب
۹۵	منظور نظر عارفان

۹۶	شاهد هرجایی
۹۷	تجلیات ذاتی حق در قلب سالک
۹۸	شناخت هرجیز مسبوق به شهود خدا
۹۹	ماهیت عرفان در روایات
۱۰۰	مکتب عشق
۱۰۱	خورشید تابان از افق غیب
۱۰۲	دوری راه، کمی توشه
۱۰۲	مشاهده معبود در عبادت
۱۰۳	زمین معرفت و آسمان ایمان
۱۰۳	چراغ را خاموش کن که صبح طلوع کرد
۱۰۴	راهی از درون
۱۰۵	چشم دگر
۱۰۵	حجاب چهره جان
۱۰۶	روشنایی دلها و جلای قلبها
۱۰۶	با چشم خدا دیدن
۱۰۷	علم جویباری است و حکمت دریا
۱۰۸	طریق بندگی
۱۰۹	اتصال به روح خدا
۱۱۱	اگر شیطان بگذارد
۱۱۱	مؤمن با نور خدا می نگرد
۱۱۲	اگر پرگویی شما نبود
۱۱۲	اوصاف اولیا الله
۱۱۳	حقیقت بینایی
۱۱۳	همه جا با خدا
۱۱۴	امام خمینی و ماهیت عرفان در ادعیه و مناجات
۱۱۵	دیدگان دلها

۱۱۷	بیم فراق
۱۱۷	مشاهده محبوب
۱۱۸	جامهای ملاطفت از آنگیر محبت
۱۱۹	کور است چشمی که تو را نمی بیند
۱۲۰	دیدار تو روشنائی چشم من است
۱۲۱	تو محبوب نیستی
۱۲۱	مرا عارف خود فرار ده

فصل چهارم: اقوال عرفا پیرامون معرفت شهودی

۱۲۶	محمی الدین عربی
۱۲۸	داود بن محمود فیضی
۱۲۹	شیخ اشراق
۱۳۰	صدر المتألهین
۱۳۲	ابوعلی سینا
۱۳۳	ملاحسین کاشفی
۱۳۴	علامه حسن زاده آملی
۱۳۴	علامه محمد تقی جعفری
۱۳۶	آیتالله جوادی آملی
۱۳۷	امام خمینی (س)

فصل پنجم: قرآن، عرفان و برهان

۱۵۴	توهم عقل گریزی در عرفان اسلامی
۱۵۵	امام خمینی (س)
۱۵۶	ابن عربی
۱۵۷	ابن فارض
۱۵۹	ابن ترکه
۱۵۹	صدر المتألهین

فصل ششم: ابزار شناخت عرفانی

۱۶۶	معنای قلب
۱۶۹	فرق ادراکات قلبی با ادراکات عقلی
۱۷۲	وجوه قلب
۱۷۳	قلب از دیدگاه قرآن
۱۷۷	قلب در روایات

فصل هفتم: شرافت معرفت شهودی

۱۸۷	شهود بی واسطه
۱۸۸	رهایی از شک و تردید
۱۸۹	وسعت قلمرو شناخت عرفانی
۱۹۰	هدف‌های والا و نتایج ارزشمند

فصل هشتم: آفات و حجابهای معرفت شهودی

۲۰۰	مرض قلب
۲۰۱	فساوت قلب
۲۰۲	زیغ و انحراف قلب
۲۰۳	رین و زنگار قلب
۲۰۴	عمی و کوری قلب
۲۰۵	طبع و مهر شدن قلب
۲۰۶	قفل شدن قلب
۲۰۷	مرگ قلب
۲۰۷	امام خمینی و حجابهای ادراک
۲۰۸	حجاب محبت و دل‌بستگی به دنیا
۲۱۰	حجاب لجاجت، کبر و غرور
۲۱۷	پرده جهل و غفلت
۲۱۸	پرده نفاق و دورویی

۲۲۰	 پرده تقلیدهای کورکورانه
۲۲۱	 حجاب آرزوهای دور و دراز

فصل نهم: شرایط معرفت شهودی

۲۲۵	 زمینه‌ها و شرایط معرفت شهودی از دیدگاه قرآن
۲۲۹	 تقوای الهی زمینه‌ساز معرفت شهودی
۲۳۴	 زمینه‌سازی متقابل ایمان و معرفت عرفانی
۲۳۸	 عمل صالح زمینه‌ساز معرفت
۲۴۱	 اخلاص زمینه‌ساز معرفت

فصل دهم: میزان صدق و کذب

۲۵۱	 میزان صدق و کذب در معرفت عرفانی
۲۵۳	 دیدگاه ابن ترکه
۲۵۶	 دیدگاه قیصری

فصل یازدهم: امام خمینی (س) و عارف نمایان (عرفان منفی)

۲۶۳	 معارفی که به کدورت قلب می‌افزاید
۲۶۵	 شطحیات ناهنجار
۲۶۷	 شیاطین بدتر از ابلیس
۲۶۷	 دام شیطان
۲۶۸	 مدعیان دروغین
۲۷۱	 معمجون‌های ساخنگی مدعیان دروغین
۲۷۳	 فهم نادرست از توحید و توکل
۲۷۳	 پست‌ترین شغل‌ها
۲۷۸	 طمن و تکفیر
۲۸۰	 مریدپروری
۲۸۱	 بی‌عمل به شریعت نمی‌شود

۲۸۳		صرف عمر در تکثیر اصطلاح
۲۸۵		حجاب اهل ظاهر

فصل دوازدهم: امام خمینی (س) و انتقاد به مخالفین عرفان اسلامی

۲۸۹		جحد ابلیسی
۲۹۳		غار راه سلوک
۲۹۵		آنچه با هفت دریا توان شست
۲۹۶		غفلت از آداب باطنی عبادات
۲۹۷		تفسیر محبت اولیا به گلایی های بهشت
۲۹۹		استبعاد بی برهان
۳۰۰		جمع بین اسرار و آداب
۳۰۱		منکر نباشیم
۳۰۷		جاهلان در لباس اهل علم
۳۰۸		انکار لقاء الله
۳۱۰		انکار صاحب دلان
۳۱۳		معارف الهی و فهم عامیانه
۳۱۷		سنگ اساسی انکار نبوتها و ولایتها
۳۱۹		این جبر نیست توحید است
۳۲۰		انتقاد نویسنده به سخن مخالفان
۳۲۵		دور انداختن کلید پس از ورود به خانه
۳۲۶		رابطه معرفت با گوهر ایمان
۳۲۹		آیا فهم اولیای دین از لغات قرآن همان فهم عرفی و عامیانه است؟
		موضوع اصلی در فلسفه و عرفان اسلامی فهم کلام معصوم است نه روی آوردن به غیر
۳۳۳		معصوم
۳۳۵		با استدلال نفی استدلال نمودن، اثبات استدلال است
		اگر فلسفه و عرفان را رها کنیم و به سراغ کتاب و سنت و معارف الهی برویم دیگر از
۳۳۸		خطا و اختلاف در فهم مصون هستیم؟!

- ۳۴۲ معارف الهی با حذف معارف بشری چگونه قابل درک است؟
- ۳۴۴ آیا سیر و سلوک عرفانی فقهای بزرگ و مراجع تقلید، مخالف اسلام است؟
- ۳۴۷ زیر پا گذاشتن مبانی و اصول.....
- ۳۴۸ ادعای شهود مخالفین شهود.....
- ۳۵۱ تکفیر و تفسیق مراجع و بزرگان دین چرا؟.....
- ۳۵۶ ضرورت اجتهاد در حوزه معارف.....

فصل سیزدهم: معرفت شهودی و تجربه عرفانی

- ۳۶۹ تفاوت در مبدا و خاستگاه معرفت شهودی و تجربه عرفانی.....
- ۳۷۳ تفاوت در نتایج و آثار تجربه عرفانی و معرفت شهودی.....
- ۳۷۹ تطبیق نابجا.....

۳۸۳ فهرس.....

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه ناشر

شناخت جهان و انسان و خدا، در همه تاریخ زندگانی بشر مطلوب بوده و انسان از راههای مختلف برای رسیدن به آن کوشش کرده است. راه «شهود» در میان راههای معرفت از جایگاه و اهمیت ویژه برخوردار بوده و موافقان و مخالفان فراوانی را همراه خود داشته است.

حضرت امام خمینی(س)، با تأیید و پذیرش راههای مختلف، بر ارزش و برتری «شهود» پای فشرد و شهود و کشف صحیح را مطابق قرآن و سنت و عقل می‌دانند. نویسنده در این اثر تلاش کرده است راه معرفت شهودی را تبیین و دیدگاه امام(س) را در این موضوع بازگو نماید و پاره‌ای اشکالها را پاسخ داده و تفاوتها را بیان کند. ناگفته نماند که این موضوع زمینه گسترده و چالشهای فراوان دارد و نمی‌توان انتظار داشت که در این اثر تمامی آنها مطرح شود بلکه این اثر را می‌توان گامی در این مسیر دانست.

در اینجا، از مؤلف محترم جناب حجت‌الاسلام دکتر احمد ضرابی جهت پدیدآوردن آن سپاس و قدردانی می‌شود و همچنین از همراهان ایشان در مؤسسه پیوند با امام(س) مشهد مقدس به‌ویژه جناب آقای علیرضا صادقی تشکر می‌گردد.

ب □ معرفت شهودی از دیدگاه امام خمینی

زیبایی و آراستگی صفحات و حروف اثر را مدیون تلاش همکاران مؤسسه به‌ویژه خانم مهوش شاه‌محمدی و آقای علی اصغر رحمتی می‌باشیم که از آنان تشکر و قدردانی می‌شود.

گروه معارف اسلامی

معاونت پژوهشی مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س)

www.ketab.ir

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار

عرفان به معنای دریافت و شهود قلبی، با زندگی پیامبران الهی آغاز گردید و همراه با طفل تازه از آب و گل برآمده اسلام، سر برآورد و از متن تعالیم اسلام جوشید و از قلّه مرتفع و دست نیافتنی وجود پیامبر اعظم (ص) به قلب‌های عاشق، سرازیر شد. ابتدا، سرحلقه عارفان و عاشقان، امام موحدان، امیرمؤمنان و سپس سلاله پاک او - علیهم‌السلام - از زلال چشمه‌سار این شهود عرفانی و مسلک دقیق ایمانی سیراب شدند. آنگاه با سنت و سیره خود، با دعا، مناجات، حکمت و موعظت، دستور این ترقی روحانی و مسافرت عرفانی را عرضه داشتند. این چنین بود که در فروغ انسان‌ساز کلام الهی واحادیث گهربار رسول و نیز حکمت‌های تراویده از زبان اولیای دین - علیهم‌السلام - عارفان بزرگی چون سلمان، ابوذر، اویس، کمیل، میثم و... پروریده شدند، چهره‌های محبوبی که با عمل به ظاهر و باطن تعالیم اسلام بدون آنکه سر مویی از حریم شرع پا فراتر نهند، در پرتو عرفان ناب نبوی درخشیدند.

جریان احیاگر خورشید تابناک معرفت از آغاز تاکنون قلب‌های بسیاری را از لوث وجود اغیار و بت‌های ساختگی پاک گردانیده و کعبه دل بسیاری را به خانه توحید مبدل ساخته است. به‌طوری که شرح حال شیدایی این مردان خدا را می‌توان هزار باره در تاریخ زندگانی آنان بازخوانی نمود، اما به‌راستی تشنگی و عطش ما با مطالعه تاریخ کامروایی و

د □ معرفت شهودی از دیدگاه امام خمینی (س)

توفیق این فرزندگان فروکش می‌کند؟ و از تغذیه معنوی آنها گرسنگی ما نیز برطرف می‌شود؟ روشن است که کسی نمی‌تواند به‌جای دیگری بخورد و بیاشامد و او را از دریافت و هضم ارزاق معنوی بی‌نیاز سازد.

خوش است عارض جانان به چشم دل دیدن

نه آنکه وصف جمالش ز غیر پرسیدن

ناگفته پیداست: قرار بر این نیست که دست ما را بگیرند و به اجبار به مقصود برسانند. و خودسازی و خودشناسی ما را دیگران انجام دهند. «وَأَنْ لِّسَ لِلْإِنْسَانِ أَلَّا مَا سَعَى»^۱ از این رو خود باید اقدام به حرکت کنیم و با استمداد از الطاف الهی و هدایت رهروان طریق معرفت، رنج سفر معنوی و هجرت از خانه نفس تا لقاء محبوب را به جان و تن پذیرا باشیم. سرآغاز رهپویی در مسیر رسیدن به این چشمه رضوان، در آثار بزرگان، معرفت نظری است که از مباحثی چون: شناخت ماهیت عرفان، راه، ابزار، زمینه‌ها، شرافت، موانع، شرایط تحصیل، میزان صدق، ارتباط معرفت عرفانی با معرفت قرآنی و دیگر مسائل مفید، بحث می‌کند.

از این جهت، مناسب دیدیم حریم اصلی بحث خود را "معرفت شهودی از دیدگاه امام خمینی(س)" قرار دهیم و از زبان سالک راه رفته درد آشنایی سخن بگوییم که در اثبات حقانیت راه او محتاج به دلیلی بیشتر از آنچه مردم عصر و زمانه ما با چشمان خود دیده‌اند و هنوز یاد و خاطره آن از ذهن‌ها محو نشده است، نباشیم. امید آنکه مورد رضای محبوب حقیقی، خدای متعال، قرار گیرد.

وظیفه اقتضا می‌کند از بنیانگذاران نیک‌خواه مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س) و محققین مؤسسه فرهنگی پیوند با امام(س) که در ارائه آثاری از این دست، همواره یاور بوده‌اند، سپاسگزاری کرده و در فضایی که غریو فریاد پرتنین خمینی کبیر اهل ایمان را به مجاهدت و خلوت با خدا و عشق به او می‌خواند تا از حد ایمان به منزل

۱. و اینکه برای انسان بهره‌ای جز سعی و کوشش او نیست (نجم / ۳۹).

پیشگفتار □

کشف و شهود بالا بیایند؛ از خداوند مهربان بخواهیم، هرگونه شرک حق را از خانه دل‌های ما بشوید و قلب‌های ما را از چشمه‌سار جوشان شهود عرفانی، سیراب گردانند، حق‌جو و حق‌طلب باشیم، به همه چیز عارفانه نظر کنیم، تمام موجودات را جلوه حق و جمال جمیل او ببینیم و نیز خالصانه بطلبیم تا توفیق دهد در مجموعه‌ای وزین، پیام شیرین توحید و منطق نوشته خود را به روشنی و آسانی در اختیار تشنگان آن قرار دهیم.

دیگر آنکه از محضر اهل فن خاضعانه می‌طلبیم تا ضمن انتقاد و راهنمایی، این جسارت را بر بنده ناچیز که از فهم علمی حقیقت عرفان هم محروم است تا چه رسد به ذوق و شهود آن، بیخشایند و از پنجره کرامت و عفو به این سطور بنگرند.

والله ولی الهدایه والتوفیق

احمد ضرابی

بسم الله الرحمن الرحيم

الهی و الحقنی بنور عزتک الابهج فاکون لک عارفا و عن سواک منحرفا و
منک خائفا مراقبا یا ذا الجلال و الاکرام.^۱

با یاد آفریننده عظمت‌ها و الهام‌بخش دلها، همو که در صمیم جان و کنه وجود انسان با او
نجوا می‌کند و با هر چه هست و نیست پیامش را بر دلها می‌نشانند. محبوبی که بر قامت
نیاز بندگان جامه هزار رنگ لطف و کرامت می‌پوشاند و به هزاران نعمت او را می‌نوازد.
درود و سلام بر پیام‌آوران و سفیران الهی و سید و پیشرو آنها، گرانمایه‌ترین نعمت‌ها،
محمد بن عبدالله و اهل بیت طاهرین و حجت آخرینش مهدی فاطمه - علیهم‌السلام.

آنچه خواننده عزیز پیش روی دارد کوششی است مشتاقانه در دریافت گوهرهای
شگفتی که دهها عارف باطن‌بین، طی دهها قرن از دل دریای عرفان نبوی، برآورده‌اند و
بزرگان ما بدان رسیده و چشیده‌اند. بابتی از دین‌شناسی که بر بسیاری دیگر از عالمان دینی
همچنان بسته مانده و قرن‌ها از سوی آنان بی‌وفایی و بی‌مهری دیده است.

انسان طالب حق و ترقی روحانی در عصری که عصر تجدید میثاق با خداست،
نمی‌تواند و نباید ظاهر را بی‌نسبت با باطن و صورت را فارغ از معنا بنگرد و نسبت به

۱. الهی و مرا به نور عزت باشکوه خود ملحق فرمای تا شناسای تو گردم و از جز تو کناره گیرم و از جز
تو ترسان و دل‌نگران نباشم ای صاحب بزرگی و کرامت (فراز آخر مناجات شعبانیه).

ح □ معرفت شهودی از دیدگاه امام خمینی (س)

اساسی‌ترین نیاز بشر؛ علم مکاشفه‌ای و مشاهده‌ای، که عشق فطری اوست، بی‌اعتقاد بماند.

امام خمینی و عشق فطری

آغاز سخن یا عشق باشد عجیب نیست. مگر نه آنکه در پیشگاه دوست همه چیز وسیله است و بهانه؟ بهانه‌ای برای ابراز عشق و محبت به او؟ مگر نه آنکه سخن مانند نگاه، ترجمان دل است؟ پس از اول فاش باید گفت:

دیده‌ای نیست نیند رخ زیبای تو را	نیست گوشی که همی نشنود آوای تو را
هیچ دستی نشود جز بر خوان تو دراز	کس نجوید به جهان جز اثر پای تو را
رهر و عشقم و از خرقه و مسند بزار	به دو عالم ندهم روی دل آرای تو را
قامت سرو قدان را به پشیزی نخرد	آنکه در خواب ببیند قد رعناي تو را ^۱

«باید دانست که علم به این معنی مشهور پیش عامه که عبارت از علم به مفاهیم و عناوین و علم ارتسامی است، مورد عشق فطرت نیست، زیرا که اینها گرچه یک وجهه‌ای در آن نیز باشد، ولی از جهاتی ناقص هستند، و هر چه در او نقص باشد از حدود عشق فطرت خارج است. پس جمیع علوم جزئی و کلیه مفهومی، مورد عشق فطرت نخواهد بود، حتی علم بالله و شئون ذاتیه و صفاتی و افعالیه.

بلکه مورد علاقه و عشق فطرت، معرفت بطور مشاهده حضوریه است که به رفع حجب حاصل شود، و حجب همه به نقص و عدم برگردد و آنگاه فطرت به معشوق و مطلوب خود رسد که جمیع حجب ظلمانی و نورانی از میان برخیزد. پس شهود جمال جمیل مطلق، بی‌حجاب تعینات رخ دهد، و در این مشاهده شهود «کل الکمال» حاصل شود و فطرت به محبوب خود برسد...»^۲

۱. دیوان امام؛ ص ۴۲.

۲. شرح حدیث جنود عقل و جهل؛ ص ۲۶۲.

نباید تصور نمود مقصود از اثبات معرفت شهودی، به عنوان عشق فطری، بی اعتبار نمودن گونه های دیگر معرفت است و ضرورت تحصیل علوم حسی و عقلی را مورد انکار قرار می دهد؛ بلکه همان طور که از روش و سیرت خود حضرت امام خمینی (س) و تصریحات ایشان بر می آید، تحصیل برخی علوم دیگر بویژه علوم عقلی و تحصیل عقل نظری، مقدمه ضروری عقل عملی محسوب می شوند. اما این علوم مقصود حقیقی نیستند و چون مقدمه ای ضروری باید به ذی المقدمه که همان بیداری و بینایی دلهاست برسند.

با این بیان آنچه مرحوم شیخ بهایی - رحمه الله - سروده:

علم رسمی سر به سبیل است و قال نی از او کیفیستی حاصل نه حال
علم نبود غیر علم عاشقی ما بقی تلبیس ابلیس شقی
هم سنگ سخنی است از امام خمینی (س) درباره ضرورت عبور کردن و فراتر رفتن از
علوم ظاهری؛

در میخانه گشایید به رویم شب و روز که من از مسجد و از مدرسه بیزار شدم^۲
«حکیم، وقتی الهی و عالم هنگامی ربانی و روحانی شود که علمش الهی و ربانی باشد و اگر
علمی از توحید و تجرید فرضاً بحث کند، ولی حق طلبی و خداخواهی او را به این بحث
نکشاند باشد، بلکه خود علم و فنون بدیهه آن بلکه نفس و جلوه های آن او را دعوت کرده
باشد، علمش آیت و نمونه و نشانه نیست و حکمتش الهیه نیست، بلکه نفسانی و طبیعیه
است.

پس اینکه نزد علماء مشهور است که یک قسم از علوم است که خودش منظور است
فی نفسه - که در مقابل علوم عملیه است - در نظر قاصر درست نیاید، بلکه جمیع علوم
معتبره را سمت مقدمیت است، منتهی هر یک برای چیزی و بطوری مقدمه است. پس علم
توحید و توحید علمی مقدمه است برای حصول توحید قلبی، که توحید عملی است، و با

۱. کلیات اشعار شیخ بهایی؛ ص ۱۸۱.

۲. دیوان امام؛ ص ۱۴۲.

ی □ معرفت شهودی از دیدگاه امام خمینی (س)

تعقل و تدبّر و ارتیاض قلبی حاصل شود.

چه بسا کسانی که صرف عمر در توحید علمی نموده و تمام اوقات را به مطالعه و مباحثه و تعلیم و تعلّم آن مصروف کردند و صبغه توحید نیافته‌اند و عالم الهی و حکیم ربّانی نشده، تزلزل قلبی آنها از دیگران بیشتر است، زیرا که علوم آنها سمت آیه بودن نداشته و با ارتیاضات قلبیه سر و کار نداشته‌اند و گمان کرده‌اند با مدرسه فقط، این منزل طی می‌شود. ای عزیز جمیع علوم شرعیّه مقدمه معرفت الله و حصول حقیقت توحید است در قلب - که آن صِبْغَةُ اللَّهِ است: وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً^۱ غایت امر آنکه بعضی مقدمه قریبه و بعضی بعیده و بعضی بالا واسطه و بعضی معالواسطه است.

علم فقه، مقدمه عمل است و اعمال عبادی، خود، مقدمه حصول معارف و تحصیل توحید و تجرید است، اگر به آداب شرعیّه قلبیه و قالبیه و ظاهریّه و باطنیه آن قیام شود، و نقض نتوان نمود که از عبادات چهل - پنجاه ساله ما هیچ معارف و حقایق حاصل نیامده است، چه از علوم ما نیز هیچ «کیفیت و خالی حاصل نشده» و ما را سر و کاری با توحید و تجرید، که قرّة العین اولیاء - علیهم السلام - است، نبوده و نیست. و آن شعبه از علم فقه، که در سیاست مدن و تدبیر منزل و تعمیر بلاد و تنظیم عباد است، نیز مقدمه آن اعمال است که آنها دخالت تامّ تمام در حصول توحید و معارف دارند که تفصیل آن از حیطه این مختصر خارج است.

و همین نحو، علم به منجیات و مهلکات در علم اخلاق، مقدمه [است] برای تهذیب نفوس، که آن مقدمه است برای حصول حقایق معارف و لیاقت نفس برای جلوه توحید، و این نزد اهلش پر واضح است و برای جاحدین نیز معلوم نخواهد شد، گرچه «مثنوی هفتاد من کاغذ شود»^۲

علم بی حاصل، توقف در علوم نظری و باز ماندن از ثمر ایمانی، به عبارت دیگر علمی

۱. و رنگ چه کسی از رنگ خداوند بهتر است؟ (بقره / ۱۳۸).

۲. شرح حدیث جنود عقل و جهل؛ ص ۹-۱۰.

که به حسب موضوع و محتوا در جهت کمال معنوی نباشد و یا همین علوم به قصد تفاخر و خودخواهی آموخته شوند، یا اینکه نیت در کسب علم، خالص نباشد، علم و اندیشه‌ای بی‌بهاست. بویژه اینکه در حد عقلانیت محض بماند و با مجاهدت به قلب نرسد.

اگر فلسفه و عرفان نباشد

اگر ادراکات عقلی و قلبی نباشد، اگر فلسفه و عرفان نباشد چه کسی علم و معرفت را، زیبایی و عشق را تفسیر می‌کند؟ آیا به‌راستی هنوز هم کسی بر این باور است که اگر اصول عقلانی فلسفه و عرفان نظری فاقد ارزش و اعتبار شناخته شود، می‌توان اسرار و معارف اسلامی را تبیین نمود؟ اگر عقلاً حظی نبرند و دل‌ها با شهود حقیقت به انقلاب در نیایند، اگر شبهه‌ها و خدشه‌ها پاسخ نگیرند، اگر درخشان‌ترین و تابناک‌ترین استعدادها سیراب از عمق معارف نشوند، آیا چیری می‌تواند خلأ آن را پر کند؟ اگر ذهن‌های آفرینشگر و نوجو مجالی نیابند، آیا صرف مراجعه مستقیم به ظاهر آیات و روایات، می‌تواند کافی باشد؟ در حالی که معتقدیم، قرآن چون بهشت، نعمت‌ها و لذت‌های نو به نو و تازه به تازه برای بهشتیان دارد. آیا اندیشه جدایی قرآن، برهان و عرفان^۱، که معتقد به ناهمسازی کامل فلسفه و عرفان با متون و معارف دینی است، پژوهنده تکاپوگر را دوباره در محبس اخباری‌گری گرفتار نمی‌سازد؟

آیا اساساً در هر دینی عرفان مربوط به آن وجود ندارد؟ آیا نسبت میان قرآن و عرفان و برهان تباین و جدایی است یا تقابل و تعارض یا انطباق یا غیر آن؟ مروجان این اندیشه تا چه حد توانسته‌اند در اجتناب از اصول عقلانی و نفی مکاتب فلسفه اسلامی و عرفانی، عملاً به روش خود پایبند بمانند؟ موجبات واقعی فلسفه‌ستیزی و عرفان‌گریزی در این دیدگاه چیست؟

۱. اشاره است به اندیشه «مکتب تفکیک» که در دهه‌های اخیر مطرح شده است. در فصل دوازدهم به نقد و بررسی و پاسخ برخی از شبهات آنها در حوزه معرفت‌شناسی پرداخته شده است.

ل □ معرفت شهودی از دیدگاه امام خمینی (س)

اکنون عرصه‌ای فراروی عالمان تعهدپیشه گسترده است تا به جدیت درباره "معرفت‌شناسی" که از مشکل‌ترین و دشوارترین بحث‌ها و تحقیقات به‌شمار می‌رود بویژه "معرفت عرفانی" به تحقیق و پژوهش بپردازند.

به‌جرات می‌توان گفت علی‌رغم گام‌های بلند علمی و عملی که دانشوران بزرگ دینی ما برداشته‌اند و میراث فرهنگی سترگی که از خود برجای نهاده‌اند، تاکنون تحقیق جامعی که جایگاه هر یک از این شیوه‌ها را از نظر عقلی و نقلی مورد بحث قرار دهد و موضوع را از جنبه نظری به بنیادیت برساند، صورت نگرفته است و کتاب جامعی در مباحث "معرفت در عرفان" به رشته تحریر درنیامده تا بتواند پیچیدگی‌ها و غوامض این گستره حساس معرفتی را گره‌گشایی کند.

سر فصل‌ها

کتابی که شما عزیز پیش روی خود دارید، مشتمل بر، پیشگفتار، مقدمه و سیزده فصل است. آنچه در فصول این کتاب ارائه می‌شود:

فصل اول

مجموعه مطالب این فصل با محوریت نظرات حضرت امام به منظور در اختیار قرار گرفتن اطلاعاتی مقدماتی و آشنایی اجمالی برای مبتدیان، در حدی که بهره‌گیری از سایر فصل‌های کتاب آسان‌تر گردد، ارائه شده است. امید است با قرار گرفتن در فضای مباحث عرفانی به همراه مقدمات لازم، این مجموعه مورد استفاده عزیزانی که در گذشته مطالعات چندانی در مباحث فلسفی و عرفانی نداشته‌اند، قرار گیرد.

فصل دوم

در ابتدا ارائه تعریفی از ماهیت معرفت شهودی لازم است تا تصور واضح و روشنی از صورت مسئله ایجاد شود. طبیعتاً برای تصدیق ویژه وجود معرفت شهودی، نخست به تصور واضحی از آن نیازمندیم تا نوبت به تحلیل دلایل نفی و اثبات آن برسد. همچنین ویژگی‌های عارف کامل، مراتب کشف و شهود و منازل و مقامات عارفان از منظر

امام خمینی (س) از دیگر عناوین مورد بحث در این فصل می‌باشد.

فصل سوم

در این فصل دیدگاه‌های امام راحل در خصوص ادراکات قلبی از منظر آیات و روایات و آثار برخورداری از آن، یکی از مهم‌ترین مسائل در اثبات معرفت شهودی است که موجب زدودن ذهنیت‌های نادرست در باره عرفان اسلامی خواهد بود. دیدگاه‌های حضرت امام به‌خوبی نشان می‌دهد مرام و مسلک کدام دسته از عارفان مورد تأیید قرآن کریم و ائمه طاهرین - علیهم‌السلام - است.

فصل چهارم

بررسی اقوال اساطین و بزرگان عرفان با محوریت اندیشه‌های امام خمینی (س) و بررسی تطبیقی میان آنها به روشنگری لطایف و دقائق ابعاد عرفان اسلامی می‌انجامد و اجازه می‌دهد که عمق درستی و نادرستی سخن مخالفان بیشتر آشکار گردد. در این فصل شاهد تضارب آرای صاحب نظران عرفان اسلامی خواهیم بود.

فصل پنجم

توهم عقل‌گریزی در عرفان اسلامی و جدایی آن از قرآن و عترت، تعارضاتی را در میان طبقاتی از علمای اخلاق، حکماء و عرفای اسلامی سبب شده است. توضیحات حضرت امام (س) در بیان وجوه نیازمندی عقل و قلب و نیازمندی این دو در تغذیه از وحی می‌تواند از بسیاری از انحرافات جلوگیری کند.

فصل ششم

قلب به‌عنوان ابزار شناخت عرفانی از خواص و اسرار بر خوردار است که تنها زبان پاک معصوم (ع) می‌تواند بازگوکننده اصلی آن باشد، اما فهم درست و شرح و تبیین سخن معصوم نیز نیازمند مجاهدت علمی و عملی است و ظرف پاک و مستعد می‌خواهد. و این دلیل ما را بیش‌تر به اندیشه امام راحل پیوند می‌زند.

فصل هفتم

در عین عدم تعارض روش‌های وصول به دانش، برتری و شرافت روش عرفانی و شهود

ن □ معرفت شهودی از دیدگاه امام خمینی (س)

قلبی از حقایق است که در آثار امام خمینی به وضوح به چشم می خورد. بررسی و مقایسه نقاط ضعف و قوت هر یک از این روشها می تواند این برتری را آشکار سازد. از آثار امام (س) برمی آید که رهایی از "شک و تردید" و "وسعت قلمرو شناخت عرفانی" و "هدف والا و نتایج ارزشمند آن" از نکاتی است که باید بر آن باور جدی داشت. در این فصل به این مهم پرداخته شده است.

فصل هشتم

قضاوت درباره حقایق عرفانی محتاج به رقتها و لطافت هایی در قلب است. موانعی که "حجاب انکار" را سبب می شود و دستیابی به حقایق عرفانی را ناممکن می سازد، در قرآن کریم، موضوع آیات فراوانی قمرار دارد. این فصل آفات معرفت و حجاب های مخصوص آن را از نگاه امام خمینی با محوریت آیات و روایات، موضوع سخن قرار می دهد.

فصل نهم

پس از بیان و تعریف معرفت شهودی و دلایل قرآنی بودن این معرفت و بیان موانع اصلی آن که همه در جای خود مقدمه فراگیری راه و روش ها و شرایط دستیابی به این معرفت شریف را تشکیل می دهد، نوبت به بیان زمینه های لازم جهت وصول به معرفت شهودی و آماده نمودن دلها می رسد. سخنان امام راحل مانند فصول گذشته راهنما و شاهین سنجش ما قرار دارد.

فصل دهم

با تصدیق این حقیقت که شهود غیر معصوم در معرض ابتلا به القائات شیطانی قرار دارد، نیاز مبرم و قطعی به "میزانی" در تشخیص حقایق شهودی از غیر آن، دیده می شود. شناخت میزان این هدایت در فصل نهم از نگاه امام خمینی و برخی اعظام عرفان مورد بحث قرار گرفته است.

فصل یازدهم

در این فصل با موضوع «عرفان منفی» شاهد سخنان امام (س) درباره عارف نمایان و

انحرافات ناشی از افکار و اعمال آنها خواهیم بود. سخنان امام راحل با لحنی خیرخواهانه و برخورداری از تصریحات لازم به ریشه انحرافات، توصیه‌هایی پدرانۀ برای بازگشت منحرفین به دامن اسلام است. هر وجدان بیداری که اندکی از انصاف برخوردار است مورد تأثیر شدید کلام نافذ این عارف ربانی قرار خواهد گرفت و به حقانیت سخنانش اعتراف خواهد نمود.

فصل دوازدهم

در این فصل از دیدگاه امام (س) دلایل و عوامل مختلفی که ممکن است افراد را در موضع مخالف عرفان اسلامی قرار دهد، مورد بررسی قرار گرفته و برخی شبهات نیز در ضمن مباحث، پاسخ مناسب آن دریافت خواهد شد.

فصل سیزدهم

تجربه عرفانی و تجربه دینی از جمله مصطلحات جهان غرب است که در غالب موضوعات عرفان اسلامی ورود پیدا نموده و به طرح ادعاهای جدیدی منجر شده است. پاسخ‌گویی به شبهات و ارائه نظرات اسلام و عرفان اسلامی یکی از مهم‌ترین ضرورت‌هایی است که باید به آن پرداخته شود.

در برابر عرفان بی‌عیب و نقص قرآنی در مغرب زمین برخی مصطلحات "تجربه عرفانی و تجربه دینی" در چند قرن اخیر پدید آمد که بی‌توجهی به تفاوت‌های فاحش آن در مبادی، مقاصد، روشها و آثار، می‌تواند مخاطره جدی برای فهم درست معارف قرآنی محسوب شود. به‌ویژه که برخی نویسندگان ناآگاه با استناد به این مبانی غیر اسلامی، قرائت‌های ناصحیحی از قرآن و حدیث ارائه می‌دهند که در جای خود تهاجمی به حریم قدس معارف اسلامی محسوب می‌شود. در این فصل با بهره‌گیری از مطالب عمیق عرفانی امام راحل به تفاوت تجربه عرفانی و دینی با معرفت شهودی می‌پردازیم.